

De magie én de last van 'BEING JESSYE NORMAN'

Met haar volle stem, imposante verschijning en uitgesproken activisme was operadiva JESSYE NORMAN (1945–2019) een inspiratiebron voor velen.

Maar door collega's wordt ze ook wel herinnerd als een moeilijke, veeleisende vrouw, die vanwege één imperfecte noot de release van een complete cd kon tegenhouden. Drie jaar na haar dood deelt Decca haar ongeautoriseerde opnames alsnog met de wereld. Dat is een feestje voor haar fans, maar roept ook de vraag op: zou Norman dit zelf hebben gewild?

Tekst: MYRTHE MEESTER

“Te lang, te dik, te zwart,

te onbeschaamd, te scherp, te wagneriaans, te tegendraads.” Zo omschrijft de Afro-Amerikaanse musicologe Kira Thurman haar grensverleggende heldin Jessye Norman, van wie ze leerde “dat het prima is om als zwarte vrouw van Gustav Mahler te houden en om de regels te overtreden die anderen voor ons hebben opgesteld”. Norman was iemand die zich niet liet tegenhouden door bestaande vooroordelen, zoals de aanname dat een zwarte operazangeres alleen geschikt zou zijn voor exotische rollen (Carmen, Aida, Madame Butterfly) of de ‘zwarte opera’ *Porgy and Bess*. “Als mensen mij zien, zien ze Aida”, vertelde Norman eens. “Het was absurd! Ik heb vele, vele rollen geweigerd.” Zelf voelde ze zich namelijk veel meer aangetrokken tot de hoogdramatische, complexe sopraanrollen van Wagner en Strauss, die ze – als eerste zwarte zangeres – met succes wist op te eisen.

VÓÓR OPRAH

Ook sprak Norman zich geregeld uit als voorvechter van vrouwen-, homo- en burgerrechten en accepteerde ze het niet als journalisten de spot

dreven met haar omvang, iets wat we tegenwoordig *fatshaming* zouden noemen. Ze verdedigde, kortom, met verve haar recht om te zijn wie ze was, om ruimte in te nemen, haar mening te uiten en te streven naar de hoogst haalbare prestaties. Daarbij kon ze terugvallen op haar imposante, charismatische verschijning, maar vooral op haar volle, zeer omvangrijke stem, waarmee ze even gemakkelijk de lage alt- als de hoogste sopraannoten tevoorschijn kon toveren. Het leverde haar vele fans op wereldwijd, van traditionele operaliefhebbers tot jonge Afro-Amerikanen die in Norman “een voorbeeld van mogelijkheid” (Darren Walker) zagen. “Jessye was *Black Girl Magic* voordat die term überhaupt bestond”, aldus acteur Laurence Fishburne. “Vóór Oprah, vóór Beyoncé en vóór Michelle Obama was er Jessye Norman.”

Al in het koortje op haar zwarte basisschool in Georgia, waar Norman opgroeide tijdens de laatste decennia van de Amerikaanse rassensegregatie, viel ze op vanwege haar luide zang, waarmee ze al haar klasgenoten overstemde. Haar inspiratiebron? De eerste generatie Afro-Amerikaanse operazangeressen, van Marian Anderson tot Leontyne Price, die Norman via het radiootje op haar slaapkamer had leren kennen. Elke week gaf haar schooljuf haar de gelegenheid om klassikaal te vertellen over de opera die ze dat weekend via het kanaal van de Metropolitan Opera had gehoord. Soms lukte het haar de kinderen tot tranen toe te roeren met haar dramatische verhalen, bijvoorbeeld over de liefdesdood van Dido of Isolde, rollen »

waarvan ze zich toen onmogelijk kon voorstellen dat ze die later zélf in de grootste operahuizen ter wereld zou zingen.

OPENER OMGEVING

Toch lukte het Norman na haar zangstudie in Michigan en Washington in de jaren zestig nog niet meteen om in Amerika aan de bak te komen. “In de VS is het heel moeilijk om klassiek concertzanger te zijn, omdat de interesse in Duitse *Lieder* en Franse chansons er maar heel beperkt is”, vertelt Costa Pilavachi, die als artiestenmanager bij Philips Classics in de jaren negentig veel met Norman samenwerkte. “Bovendien wilden de Amerikaanse operahuizen haar niet contracteren omdat ze fysiek heel omvangrijk was. En ze was zwart.” Tot 1965 was de rassenscheiding in de beruchte Jim Crow-wetten verankerd en ook in de jaren erna heerste openlijk racisme nog alom. Het is

COSTA PILAVACHI: “De Amerikaanse operahuizen wilden haar niet contracteren, omdat ze fysiek heel omvangrijk was. En ze was zwart”

Jessye Norman en Costa Pilavachi in New York City, 1996

dan ook goed te begrijpen dat de talentvolle, ambitieuze Norman in 1968 besloot haar geluk te beproeven in Europa, waar ze volgens Pilavachi “een veel opener omgeving trof”. In eerste instantie brak ze door in Duitsland en Italië, maar uiteindelijk werd Frankrijk het land waar ze de meeste cd’s en concerttickets verkocht. “Fransen uit alle lagen van de maatschappij omarmden Jessye. Ze hielden van haar.” Pas in 1982, meer dan een decennium na haar Europese doorbraak, vertolkte Norman haar eerste operarollen in Amerika (Purcells Dido en Stravinsky’s *Jocasta*), waarna ze ook in haar thuisland eindelijk een sterrenstatus kreeg.

In de vroege jaren zeventig tekende Norman een platencontract bij Philips Classics, waar ze tijdens haar leven tientallen cd’s uitbracht. Van Haydn en Mozart tot Schumann en Brahms, van Wagner en Strauss tot Satie en Poulenc, maar ook een album met Afro-Amerikaanse spirituals. In 2019, het jaar van haar overlijden, onthulde *Gramophone Magazine* echter dat er nóg meer Philips-opnames van Norman bestaan, die nooit op cd zijn uitgebracht omdat de perfectionistische zangeres ze niet wilde autoriseren. Meteen barstte er onder Jessye-fans een storm van speculaties los over de onbekende opnames, waarop Decca – de platenmaatschappij die nu de rechten van het vroegere Philips Classics bezit – besloot om ze dit jaar alsnog met de wereld te delen in een driedubbele cd-box getiteld *Jessye Norman: The Unreleased Masters*.

ONGEHOORDE KONINGINNEN

Niet alle opnames in de box zijn ongeautoriseerd, benadrukt Pilavachi, die in zijn tijd als Philips-manager nauw bij de opnameprocedures betrokken was. Eén van de cd’s is een conceptalbum uit 1994 rondom drie legendarische koninginnen: Berenice (Haydn), Cleopatra (Berlioz) en Phaedra (Britten). “Jessye zong geweldig”, herinnert Pilavachi zich, “en ze was ontzettend blij met de Haydn en de Britten”, die ze daarom wél autoriseerde. “Maar ze was minder tevreden met de Berlioz. Omdat ze al wat ouder werd, kreeg ze moeite met de hoogste noten. Ze voelde dat ze daar niet op haar allerbest was.” En dus gaf ze geen toestemming om de Berlioz-cantate uit te brengen. Omdat er toen onvoldoende materiaal overbleef om een complete cd mee te vullen, verdwenen ook de overige twee koninginnen ongehoord in het archief.

Iets soortgelijks gebeurde met een album waarop Norman de *Wesendonck-Lieder* van Wagner met de *Vier letzte Lieder* van Strauss zou combineren, allebei live opgenomen, in 1989 en 1992. Beide componisten waren haar bijzonder dierbaar, hoewel ze uitgesproken kritisch was op Wagners “beperkte omarming van de mensheid”. Jegens Strauss voelde ze zich “voor altijd dankbaar dat hij zulke prachtige muziek voor de vrou-

welijke stem heeft geproduceerd. Vanaf het moment dat ik zijn *Vier letzte Lieder* hoorde, wilde ik ze zingen. Ze blijven een integraal onderdeel van mijn repertoire.” Niet voor niets had ze diens *Vier letzte Lieder* in 1982 reeds in de studio opgenomen, een legendarische uitvoering die nog altijd als ijkpunt geldt en waarvoor ze met de prestigieuze Gramophone Award werd bekroond. De lat lag dus ontzettend hoog toen ze besloot er een nieuwe opname van te maken, live nog wel.

VEEL CONTROLE

Over haar uitvoering van de *Wesendonck-Lieder* was ze achteraf zeer te spreken, maar met haar nieuwe versie van Strauss kon ze zich niet verzoenen. “Ze was ontevreden over één hoge, ietwat geknepen noot in een van de vier liederen. Ik ben vergeten welke”, aldus Pilavachi. “Zelfs toen we die noot opnieuw opnamen en met technische

hulpmiddelen probeerden te verbeteren, lukte het ons niet haar tevreden te stellen.” En dus verdween ook haar duo-album met Wagner en Strauss in het archief, tot verdriet van de medewerkers van de cd-maatschappij. Norman had nu eenmaal “heel veel controle over haar opnames”. Dat was vastgelegd in haar contract. “Ze was onze grote superster”, zegt Pilavachi, “dus verdiende ze een eerste klasbehandeling.”

De laatste cd in de *Unreleased Masters*-box is een uurvullend programma met hoogtepunten uit Wagners *Tristan und Isolde*, opgenomen in 1998. Norman vervult de rol van de krachtige, explosieve Isolde, die haar op het lijf geschreven was. “Maar misschien had ze het beter vijftien jaar eerder kunnen opnemen”, zegt Pilavachi eerlijk. “Het was een enorme klus voor haar vanwege de vele hoge noten. Ze zat ook niet op één lijn met dirigent Kurt Masur, die vermoede- »

delijk vond dat ze te moeilijk deed. Na afloop ging ze naar huis met een vervelend gevoel over het hele project. Bovendien had ze liever de héle opera willen doen, niet alleen fragmenten.” En dus werd ook dit programma niet geautoriseerd en is het pas dit jaar voor het eerst te beluisteren voor publiek. “Dit is, op een eerdere opname van de *Liebestod* na, Jessye Normans enige opname van de Isolde-muziek”, vertelt Pilavachi. “Alleen al daarom is het ontzettend waardevol. Iedere opname van Jessye is waardevol, want ze had zo’n unieke, krachtige stem. Ook vandaag de dag is er niemand die ook maar enigszins bij haar in de buurt komt.” Maar wát haar stem dan precies zo uniek maakte, vindt hij moeilijk te omschrijven. “Wat maakte Pavarotti’s stem uniek? Het was een geschenk van de goden.”

MORELE KWESTIE

Juist uit haar bewustzijn van dat grote geschenk kwam volgens kenners haar grote perfectionisme voort. Muziek-criticus David Patrick Stearns spreekt over “*the burden of being Jessye Norman*”, die “het duidelijkst tot uiting kwam in haar houding ten opzichte van opnames. Het proces en de duurzaamheid ervan leken haar nooit helemaal goed te passen.” Pilavachi benadrukt dat “de grootste artiesten zelden makkelijke mensen zijn, omdat ze zoveel meer te verliezen hebben. Dat kan ze onzeker en veel-eisend maken en ervoor zorgen dat ze van iedereen het hoogst mogelijke niveau van dienstbaarheid verwachten. Ik heb haar dat nooit misgund. Ze had het absoluut verdiend.” Hij vindt het moeilijk in te schatten hoe Norman het zou hebben gevonden dat haar ongeautoriseerde opnames nu, drie jaar na haar dood, alsnog met het publiek worden gedeeld. Hij schat de kans dat ze er blij mee is op vijftig procent. “Toen ze ouder werd, ging ze wat minder strikt over dingen denken. Maar er is volgens mij ook vijftig procent kans dat ze zou zeggen: ‘Dit mag absoluut niet worden uitgebracht!’” Dat platen-

Paspoort JESSYE NORMAN

Geboren:

15 september
1945, Georgia (VS)

Overleden:

30 september
2019, New York
City (VS)

Carrière: opera-
zangeres (sopraan)

Opleiding:

Howard University
(Washington),
Peabody
Conservatory
(Baltimore),
University of
Michigan School
of Music, Theatre
& Dance

Prijzen:

vijf
Grammy Awards,
Edison Klassiek
Oeuvreprijs (2006),
National Medal of
Arts (2009, uitge-
reikt door presi-
dent Obama),
meer dan dertig
eredoctoraten

maatschappij Decca tóch tot deze release heeft besloten, gebeurde in samenspraak met haar familie. Pilavachi, die zelf niet bij de beslissing betrokken was, noemt het “een interessante morele kwestie. Ik ben zelf niet altijd voorstander van het vrijgeven van ongeautoriseerde opnames. Maar aan de andere kant vind ik deze opnames heel betekenisvol, vooral de Haydn, Wagner en Britten. Ik vond het verdrietig voor Jessyes fans wereldwijd dat ze er niet mee konden kennismaken. *But finally, here they are!*” «

The Unreleased Masters - werken van Richard Wagner, Richard Strauss, Joseph Haydn, Hector Berlioz en Benjamin Britten (3 cd's)
Jessye Norman, Leipzig Gewandhaus-orchester o.l.v. Kurt Masur, Thomas Moser, Ian Bostridge, Berliner Philharmoniker o.l.v. James Levine en Boston Symphony Orchestra o.l.v. Seiji Ozawa
Decca, 0028948529841